

De tafel van Duinker

Johan Sonnenschein

x 1 = kopie

Kan de vlag uit? Na zeven jaar stilte is Duinker terug – en extremer dan ooit. Zijn nieuwste bundel *Catalogus* opent met het gedicht getiteld ‘Vogel vierkantje vierkantje cirkel’:

Vogel vierkantje vierkantje cirkel
Cirkel vogel vierkantje vogel
Cirkel rechthoek vogel cirkel
Bloem vierkantje lip vierkantje
Liniaal bloem vogel bloem
Cirkel bloem vierkantje mouw
Liniaal rechthoek vogel mouw

Bloem driehoek driehoek cijfer
Liniaal vogel vogel weggetje
Weggetje liniaal cijfer cijfer
Driehoek weggetje weggetje lip
Vogel bloem bloem bloem
Cijfer liniaal cijfer liniaal
Weggetje weggetje cijfer cijfer

Dit is poëzie om voor te lezen in gezelschap. Iedereen vindt hier wat van: schilders, ingenieurs, vogelaars, kinderen, stratenmakers – en iedereen wat anders. Enkel de schrijvers over poëzie hebben het moeilijk. Want wat vang ik hiermee aan?

x 2 = memorie

Als ik niet weet wat ik vind van een gedicht herlees ik het. Helpt dat niet, dan doe ik het hardop, en als dat niet opschiet, schrijf ik het over. Levert zelfs dat niks op dan leer ik uit het hoofd. Is lezen in hoog tempo over de bladspiegel scheren, memoriseren is klank per klank in je hersenpan prenten, net zolang tot het lijkt op wat je las. Het leerproces schakelt betekenis uit, waardoor taal ritme wordt: herhaling en verschil.

Catalogus leent zich hier uitstekend voor. Tegel voor tegel herleg je Duinkers woordterras. Maar wat memoriseren me over bovenstaand gedicht *leerde*? Niet veel over de betekenis, wel over het hemelsbrede verschil tussen beide strofes.

Zo blijkt de eerste strofe te barsten van variatie. Van buiten leren kostte me een vijfjarige fietsrit, langs het Amsterdam-Rijnkanaal via Vianen naar Gorkum. *Vogel boom boom water / Water wegdek boom wegdek / Zon schip brug schaduw / Vogel dijk zon zon.*

De tweede strofe ging twee keer zo snel. Op en neer naar Edam (*Snekweg auto fietspad koe / Molen koe fietspad weggetje*) en ik had 'm. Maar de triomf bleek van korte duur. Ik ontdekte dat dit gedicht volkomen inzakt. Na een zeer sterk begin raffelt Duinker het af.

x 3 = klank

Waar zit dat verschil 'm in? Aan de schrijftafel begon mijn gepuzzel bij de klank. Was dit gedicht muzikaal notenschrift—twee keer zeven vierkwartsmaten? Ik herschreef het gedicht op de beklemtoonde klinker (l) en de beginletter (r):

oo	ie	ie	i	V	v	v	c
i	oo	ie	oo	C	v	v	v
i	e	oo	i	C	r	v	c
oe	ie	i	ie	B	v	l	v
ie-a	oe	oo	oe	L	b	v	b
i	oe	ie	ou	C	b	v	m
ie-a	e	oo	ou	L	r	v	m
oe	ie	ie	ij	B	d	d	c
ie-a	oo	oo	e	L	v	v	w
e	ie-a	ij	ij	W	l	c	c
ie	e	e	i	D	w	w	l
oo	oe	oe	oe	V	b	b	b
ij	ie-a	ij	ie-a	C	l	c	l
e	e	ij	ij	W	w	c	c

Het grote klankverschil tussen beide strofes is de sprong van de 'i' van 'cirkel' naar de 'ij' van 'cijfer'. De 'ou' van 'mouw' volgt verrassend uit het voorgaande, maar de tweede strofe kent veel minder variatie en eindigt zo stijf als een hardgekookt ei. Wat betreft de beginletters vloeit de zachte stemhebbende 'v' van de eerste twee regels voort, om pas in de tweede regel van de tweede strofe te worden vervangen door de veel minder volle 'w'. De stemhebbende bilabiaal 'm' in de eerste strofe ligt, zeker na de warme 'v', veel fijner

in het gehoor dan de doffe labiodentaal ‘w’ en de sissende alveolair ‘c’. Vergelijk de twee slotregels (hardop uitspreken):

Liniaal rechthoek vogel mouw : Weggetje weggetje cijfer cijfer

Niet te onderschatten is hierbij de sjwa. Slechts één ‘stomme e’ tussen zeven klinkers (ie ie aa e oe o ə ou) staat tegenover zes op tien in de slotregel (e ə ə e ə ə ij ə ij ə). De dichter smooit de klankrijkdom met een dof kussen.

x 4 = woord

Woorden bestaan uit klanken, een gedicht bestaat uit woorden. Zo zonder zinsverband liggen ze naakt op een het presenteerblad van de pagina. Vogel, vierkantje, cirkel, rechthoek, bloem, lip, liniaal, mouw, driehoek, cijfer, weggetje: dat zijn de bouwstenen van dit gedicht. Afgezien van de diminutieven (‘vierkantje’ en ‘weggetje’) zijn het ‘dichte’ woorden die beginnen en eindigen met een medeklinker. Het gedicht telt 26 woorden van twee lettergrepen, 18 woorden van drie lettergrepen en 12 woorden van één lettergreep. De afwisseling ervan bepaalt het ritme.

Het geheugen ontleent veel steun aan klankherhaling (rijm), maar bij het memoriseren is woordherhaling nóg behulpzamer—terecht heet dat ‘rijk rijm’. Bij Duinker fungeert woordherhaling als stapsteen: het geheugen springt van ‘vierkantje’ naar ‘vierkantje’, van ‘cirkel’ naar ‘cirkel’ en van ‘mouw’ naar ‘mouw’. Codeer je de woorden en hun herhaling, dan zie je dit (tussen haakjes het aantal nieuwe woorden per regel):

1	2	2	3	(3)
3	1	2	1	(0)
3	4	1	3	(1)
5	2	6	2	(2)
7	5	1	5	(1)
3	5	2	8	(1)
7	4	1	8	(0)

(8)

5	9	9	10	(2)
7	1	1	11	(1)
11	7	10	10	(0)
9	11	11	6	(0)
1	5	5	5	(0)
10	7	10	7	(0)
11	11	10	10	(0)
(3)				
(11)				

De cijfers tonen aan dat in beide strofes respectievelijk acht en zeven verschillende woorden voorkomen. Daarvan introduceert de tweede strofe er echter slechts drie ('driehoek', 'cijfer', 'weggetje'). Dit gebeurt al in de eerste twee regels, waarna vijf regels volgen zonder een nieuw woord. Aangezien strofe 1 slechts in twee regels géén nieuw woord introduceert (r. 2 en 7) overheerst daar de variatie. Strofe 2 loopt hard van stapel, maar na de introductie van 'weggetje' (r. 9) stagneert het vocabulaire, en slaat het gedicht dood als hip bier in een vet glas.

x 5 = versregel

Regel 11 ('Vogel bloem bloem bloem') is behalve de saaiste ook de opvallendste van dit gedicht. De drie monosyllaben klinken als 'boem boem boem'. Ritme wordt dreun, heel anders dan in Paul van Ostaijens immer frisse 'bloem ploem ploem' uit 'Marc groet 's morgens de dingen' – waarnaar Duinker mij lijkt te verwijzen. Inclusief de tripel 'bloem' kent zijn tweede strofe liefst acht opeenvolgingen van hetzelfde woord. Afgezet tegen de ene uit de eerste strofe ('vogel vogel'), verklaart dit de monotonie van de tweede.

Ieder vers telt vier woorden – dat is de regel. Het aantal lettergrepen doet minder ter zake en loopt uiteen van vijf tot tien. Ritmisch verschillen de regels hierdoor sterk, maar Duinker laat je doorlezen door de dominante trochee: vogel vierkantje vierkantje vogel/cirkel vogel vierkantje vogel'. Twee woorden doorbreken deze trocheïsche cadans: het plumpe 'bloem' (r. 4) en vooral het woord 'liniaal' (r. 5). Naast zijn nuchtere Nederburen accentueert deze anapest (drie syllaben met klemtoon op de laatste) zijn Romaanse afkomst. 'Liniaal' blijkt een heel lang, iconisch woord waarvan de

vorm ('l----l') zijn eigen betekenis verbeeldt (net als het woord 'bed').

x 6 = strofe

Vormen Duinkers strofes zelfstandige eenheden binnen het gedicht – als elkaars spiegelbeeld? De beginregels van beide strofes hebben een gelijke structuur:

Vogel vierkantje vierkantje cirkel : Bloem driehoek driehoek cijfer

1-2-2-3. Een levend organisme wordt gevolgd door een meetkundige figuur, dat wordt herhaald en afgerond door een vijfletterig woord met een 'c'. Maar wat op deze regels volgt verschilt danig. Als een barrière (of weggetje) scheidt de witregel de rechthoek van veertien regels tot vierkantjes van zeven. Langs de linker marge kun je een meetlat leggen—niet voor niets staan drie van de vier 'linialen' links. Rechts, daarentegen, rafelt het. Als de twee mouwen (r. 6, 7) van een afgedragen jas? Of kijken we naar een mond? Middenin beide strofes (r. 4, 11) staat het woord 'lip'.

x 7 = spelregel

Toen ik de strofes loskoppelde en aan het tellen sloeg, kwam er iets aan het licht. De herhaling van 'mouw' aan het eind van regel zes en zeven herinnerde me aan een meesterlijk spel: de hersenkraker *Mastermind*. Na het zolderstof van de doos te hebben geblazen las ik de ondertitel: 'A game of cunning and logic for two players // break the hidden code'. De spelregels luiden dat de *challenged* uitvogelt welke combinatie van vier gekleurde pinnetjes de *challenger* achter de schermen op een rij heeft gezet. Deze *challenger* plaatst een zwarte pin als de kleur klopt (•) en een witte pin als kleur én positie kloppen (◦). De *challenged* krijgt daarvoor tien beurten.

Als we Duinkers gedicht op dezelfde wijze coderen, blijkt hij zichzelf slechts zeven beurten te hebben gegund:

Vogel	vierkantje	vierkantje	cirkel		•
Cirkel	vogel	vierkantje	vogel		•
Cirkel	rechthoek	vogel	cirkel		◦ ◦
Bloem	vierkantje	lip	vierkantje		
Liniaal	bloem	vogel	bloem		◦ ◦
Cirkel	bloem	vierkantje	mouw		◦
Liniaal	rechthoek	vogel	mouw		◦ ◦ ◦ ◦

Bloem	driehoek	driehoek	cijfer		◦
Liniaal	vogel	vogel	weggetje		•
Weggetje	liniaal	cijfer	cijfer		◦ ◦ ◦
Driehoek	weggetje	weggetje	lip		◦ •
Vogel	bloem	bloem	bloem		◦ ◦ ◦
Cijfer	liniaal	cijfer	liniaal		• ◦
Weggetje	weggetje	cijfer	cijfer		◦ ◦ ◦ ◦

Dit verklaart waarom strofe 1 zoveel spannender is. Pas op de laatste regel valt alles op zijn plek. Strofe 2 is halverwege al gespeeld. Na ‘weggetje’ (r. 10) zijn alle posities bekend. Wat volgt is vulling van de ruimte en het rekken van de tijd.

Intermezzo = witregel

Is de code nu gekraakt? En kan ik mijn oplossing ergens insturen via WhatsApp?

x 8 = boek

Catalogus is een heel boek en laat zich niet voor één gat vangen. Wat ik hierboven opdelf aan structuur geldt enkel het eerste gedicht. Het tweede, getiteld 'Cirkel cirkel bloem vogel', volgt in strofe 1 nog de *Mastermind*-regels, maar daarna is het spel uit. Of beter gezegd: de *challenger* verandert de spellogica. Weliswaar telt ook dit gedicht elf verschillende woorden, waarvan de eerste strofe er opnieuw acht en de tweede er drie introduceert. Het derde gedicht gooit ook dat principe overboord. Variatie wordt structureel. En dat oneindig?

Nee, niet oneindig. *Catalogus* stopt na 56 gedichten. Elke bladzijde bevat twee strofes van zeven regels van vier woorden elk. Zijn zij alle zo? Nee. Niet allemaal. Duinkers speeldrift of 'cunning' zorgen voor uitzonderingen. Drie versregels van slechts drie woorden en één van maar liefst vijf woorden ('Neus oor min neus oor') bevestigen de regel. Deze afwijkingen zijn zo zeldzaam dat ze de lezer quasi choqueren – even

opvallend als geluuksmomenten in het werk van J.C. Bloem.

x 9 = techniek

'Bloem?', vroeg Marjoleine de Vos aan Kees Ouwens tijdens een ambachtelijk vraaggesprek over een van zijn gedichten uit *Mythologieën*. Het woord 'Bloem' stond midden in het paginawit. 'Daar spreek ik de dichter J.C. Bloem aan', doceerde de meester uit Zeist. Later lichtte Ouwens zijn vakmanschap toe: 'Inmiddels lukt het me soms de woorden zo op de pagina te zetten dat ze meteen staan waar ze moeten staan.'

In zijn veertiende bundel rijgt Arjen Duinker zijn vrije-uitloop-poëzie in keurslijven van veertien regels van vier woorden elk. En zo laat hij verschil en herhaling fuseren tot kern van de geritmeerde taal die we 'poëzie' noemen. Volgens zijn conciezere geestverwant F. van Dixhoorn luidt de hamvraag immers: 'Wat is lekker bij wat?' Zijn productievare vakbroer Nachoem M. Wijnberg stelde al: *Eerst dit dan dat*. Desgevraagd heeft Duinker zelf vaak niets anders na te streven dan een 'goed en sterk iets te schrijven'.

Welnu. Die eerste strofe is klasse, die tweede is bagger.

Vergelijking met zijn vroegste werk laat zien hoeveel progressie Duinker heeft geboekt. Onderstaand gedicht publiceerde A.P. (aap) Duinker in 1983 in *AapNootMies*, zijn tweemanstijdschrift met zijn inmiddels tot de *mainstream* afgedreven compaan K. (mies) Michel:

huis	schittering	water
	ruit	blad
merel	vrucht	gezicht
boom	diepte	glinstering
avond	druppel	

De Duinkerlezer van nu zegt terecht: “dit kan mijn zoontje van vier ook!”

x 10 = rekenkunde

Intuïtief als zijn werk mag ogen, zoekt Duinker al lang de getallenleer op. In een aan zijn werk gewijd dossier van het wegbezuinigde tijdschrift *Parmentier* (jg. 19, nr. 4), heb ik me al eens gewaagd aan een logische hypothese. Dat zijn vorige bundel *Buurtkinderen* draaide om het cijfer acht, ontging weinig recensenten. Op basis van zijn ontwikkeling voorspelde ik een nieuwe bundel rond de zestien. Na *De geschiedenis van een opsomming* (2000) ging zijn werk immers van twee (*De zon en de wereld*, gelezen met Kees 't Hart, 2003, *En dat, oneindig*, i.s.m. Karine Martel, 2006) naar vier (*Quartet for Two Voices: Starfish, Zeester, Etoile de mer, Estrella de mar*, 2007) naar acht (*Buurtkinderen*, 2009).

You can do the math. 2^2 is 4, 2^3 is 8 en dus zou 2^4 zestien moeten maken.

Duinkers opvolger echter van zeven jaar later – voor zijn doen een eeuwigheid – is een bundel van veertien geworden. Ik zat er dus naast. Maar wie had voorzien dat uitgerekend Duinker naar het sonnet zou grijpen?

x 11 = versvorm

Akkoord: veertien regels maken nog geen sonnet. De gedichten uit *Catalogus* zijn sonnetachtig. De sonnetteske biedt in de Nederlandse poëzie al decennia uitkomst aan dichters die het vrije vers beu zijn (denk aan Komrij, Ter Balkt of Jan Kuijper). Hoewel het sonnet momenteel fungeert als verstechnisch sanatorium, zullen orthodoxe sonnettisten twee keer zeven regels ervaren als heilig-schennis – er bestaat zelfs geen vakterm voor de zevenregelige strofe.

Zit er geen rekenkundig foefje achter Duinkers veertientallen?

Acht wacht.

Veertien regels van vier woorden: $14 \times 4 = 56$.

Hebbes?

x 12 = *het midden*

Catalogus telt 56 gedichten en bestaat dus uit 56×56 woorden (althans: minus 3 plus 1).

Als elk gedicht bestaat uit 2×28 woorden, bestaat de bundel dan eveneens uit twee delen van 28?

Op naar het achtentwintigste gedicht. Dit is er de eerste strofe van:

 + + Duim plus stof plus
 + + Bloem plus voet plus
 + + Vierkantje plus oor plus
 + + Water plus ruit plus
 + + Braam plus zout plus
 + + Neus plus cirkel plus
 + + Cijfer plus cijfer plus.

Hier is overduidelijk iets fundamenteels aan de hand. De eerder gevierde variatie stagneert tot de meest basale opsommingmethode denkbaar. In een opsomming of catalogus kun je tussen elk onderdeel een 'plus' (+) zetten, maar waarom zou je? Dat Duinker dat in dit gedicht voor het eerst doet, wijst erop dat hij de consequentie trekt uit zijn methode en het eindpunt van zijn project bereikt. Met de slotregel 'cijfer plus cijfer plus' bereikt hij de totale antipoëzie. Geen woorden meer maar cijfers. *Adieu à la langue*. Poëzie gaat op in wiskunde, of erger: boekhouding. Memoriseren van deze saaie strofe doe je in een kwartier.

x 13 = *nulpunt*

Maar *Catalogus* eindigt niet bij deze basale opsomming. De tweede strofe van gedicht achtentwintig – dus de slotstrofe van de eerste helft van de bundel – vindt nieuw elan:

Weggetje krijgt stoel bloem
Deur mier cirkel cirkel
Vierkantje stoel krijgt echo

Wolk echo wolk mier
Vlinder cijfer vlinder krijt
Deur mier cirkel cirkel
Weggetje vogel oor oor.

Deze regels leer je niet zomaar uit het hoofd. De strofe introduceert liefst vijf nieuwe woorden die in de bundel nog niet klonken. Wie *Catalogus* leest van A tot Z, ervaart dit vijftal als puur geluk. Nadat de eerste twaalf gedichten een telkens wisselend aantal nieuwe woorden inbrachten, was het dertiende het eerste zonder nieuwe inbreng. Vanaf dat moment put de dichter uit de woordenschat die hij al had verzameld—en put haar uit. Pas op de helft van de bundel krijgt het vocabulaire nieuwe voeding. In bovenstaand gedicht zijn ‘krijt’, ‘deur’, ‘mier’, ‘echo’ en ‘wolk’ nieuwkomers. Binnen vijf regels veroorzaakt dat een ware explosie. Het woord ‘echo’ is daarbij, met klinkers aan beide zijden, een wonder van openheid, een unicum in de gesloten woordenschat van Duinkers *Catalogus*. Bovendien is hij van betekenis: ‘echo’ is een weerklank, resonantie, in plaats van een kale opsomming of herhaling. Een herhaling met verschil. Na in de eerste strofe de bodem te hebben aangeraakt, klimmen we hier weer uit de put omhoog.

x 14 = achtigheid

Het vocabulaire overziend, blijkt de bundel *Catalogus* 83 verschillende woorden te tellen. Het eerste gedicht bestond uit 8 + 3 verschillende woorden. Is er soms iets met 83?

83 is een priemgetal, en wel het drieëntwintigste. Nu is 23 zelf al een priemgetal, en, als je het anders noteert, 2³. Twee tot de derde is 8. Dat maakt 23 tot een soort acht. Achtig. Het onvergetelijke woord ‘Achtigheid’ muntte Duinker in het gedicht ‘Fantastische lippen’ uit *Buurtkinderen*. In *Catalogus* is ‘Achtigheid’ het allerlaatste nieuwe woord dat wordt geïntroduceerd. Daarmee staat ‘Achtigheid’ op plaats 83 van *Catalogus*. En zo is de cirkel rond – ook al is hij deel van een lemniscaat (∞).

Duinkers woordenschat loopt uit op achtigheid. Als neologisme is ‘achtigheid’ synoniem voor ‘variatie op 8’, maar ook het zelfstandige naamwoord van ‘misschien’ of ‘ongeveer’. Het is een nuancering van ‘exact’ (vergelijk ‘vergeet-achtigheid’). In *Catalogus* wekt een dichter uit affiniteit met het exacte de indruk een balans op te

maken van zijn *métier*. Deze bundel lijkt me Duinkers variant op het *Vergeetboek*, de laatste bundel die sonnettenschrijver Gerrit Serberg publiceerde in 1961 – op zijn 56e. Duinker put zijn woordenschat daartoe uit een pre-digitaal, ja zelfs pre-modern tijdperk. Keert hij ermee terug naar zijn kindertijd en is *Catalogus* dus zijn allerindividueelste *AapNootMies*?

x 15 = meester

Duinker is geboren in 19 – natuurlijk – 56. Het laatste woord van *Catalogus* luidt ‘wimpel’. Dat leidt tot de wilde conclusie dat deze dichter zich in 56 gedichten van 56 woorden opmaakt voor zijn zestigste verjaardag, op de slotdag van het jaar des heren 20 – toch nog zestien! – 16. ‘Zestig jaar is een “hele leeftijd”, maar zestig is niet een heel leven’, schreef moderne meester Nijhoff: ‘Daarom viert men om dubbele reden de zestigste verjaardag van een kunstenaar: om terug te zien in het verleden en zich rekenschap te geven van de waarde van het werk dat achter hem ligt, van zijn plaats en invloed ten opzichte van tijdgenoten, maar anderzijds om vooruit te zien in de toekomst en de richting te bepalen waarin zijn leven zich zal voortzetten.’

Duinkers jongste bundel lees ik uiteindelijk als elementair *Zelfportret als jonge ingenieur*. Achter zijn tekentafel, in zijn atelier, met uitzicht op Hollands landschap, probeert een statisch menselijk lichaam zijn geest in beweging te krijgen door middel van wis-, meet-, en rekenkunde. Ik zie een student voor me aan de TU Delft, ergens tussen de oprichting in 1843 en nu. Verbeten pent hij zijn notitieschrift vol, tot uitputtens toe. Als zijn hang naar een exacte taal leidt tot monomane herhaling van hetzelfde, vindt hij een uitweg via variante, radiante woorden als ‘straal’, ‘vlinder’ en ‘parel’. Van de slotbalans is ‘achtigheid’ het sleutelwoord: verder dan quasi exact zal een taal nooit komen.

Het laatste gedicht heet ‘Veelhoek vlieg vlieg weggetje’. Wie is blijven lezen kan hier de woorden zien gehoorzamen: ze krijgen vleugels binnen Duinkers vierkante vocabulaire. Hoor hoe fris en vitaal de slotstrofe klinkt, met liefst 21 verschillende woorden op 28 posities:

Vlinder spook spook steen
Wolk braam stok bloem

Knietje water echo touw
Elleboog braam zout ballon
Parel schaduw vlinder steen
Oor vis braam vierkantje
echo elleboog plus wimpel

Gehavend – dit geslepen vierkantje bevat veel ‘bramen’ – geeft de schrijver van het op het eerste gezicht hypermonotone *Catalogus* het laatste woord aan variatie en verschil. Ja, de vlag kan dus uit: ‘plus wimpel’! Oranje, Vermeer, Van Leeuwenhoek – zelfs Mondriaan uit Den Haag – de spoken van Holland zien hier een zoon opklimmen tot meester.

x 16 = hertellen

Oufti... Bij het lezen van mijn tekst bleek ik me te hebben verteld. De bundel bevat geen 56 maar 57 gedichten. Paranoïde, ik? Een rondje hardlopen gaf me een verweer in: Duinker is van de laatste dag van 1956, dus *going on* 57. Dat is één. Twee: het middelpunt van de bundel is dus niet gedicht 28 maar 29. De basale opsomming (‘cijfer plus cijfer plus’) valt daarmee vlak vóór het getalsmatige midden en besluit de eerste helft met nieuw vocabulaire. *Catalogus* was dus exacter geweest als de witregel in 29 die overgang had gevormd. Maar Duinkers poëzie is niet classicistisch, symmetrisch, of wiskundig. Ze is geen som, bouwtekening of puzzel. Als $n = 56$, bundelt Duinker $n+1$, volgens het principe: sluit altijd een extra in voor het geval er iets defect raakt. Of *alfa-nerds* je gedichten gaan narekenen.